

ABORDĂRI TEORETICE ALE FENOMENULUI „PROCES INTEGRAȚIONIST”**Svetlana CEBOTARI***Catedra Relații Internaționale*

Les nombreux changements politiques, économiques et sociaux des dernières années du XX^{-ème} - début du XXI^{-ème} siècle ont transformé l'aspect du monde de façon radicale et ces changements ont été à la base des relations internationales. Actuellement, on constate à la fois une modification de la géopolitique. De nouveaux groupements intégrationnistes apparaissent.

Compte tenu des processus intégrationnistes qui concernent à l'époque actuelle pratiquement toutes les régions et les états du monde, dans le présent article on se propose de mettre en évidence les principales théories concernant le phénomène de l'intégration: le fonctionnalisme, le fédéralisme, le néofonctionnalisme, le transactionnalisme, l'intergouvernementalisme et l'institutionnalisme.

Numeroasele mutații politice, economice și sociale din ultimele decenii ale sec. XX– începutul secolului al XXI-lea au schimbat esențial tabloul lumii și au stat la baza unor transformări evidente ale relațiilor internaționale. Urmărind cu atenție transformările pe plan global, asistăm la o modificare rapidă a conținutului geopolitic. Dacă în trecut statele și popoarele erau izolate, atomizate, astăzi ele se află în condițiile contactelor reciproce, în relații de interdependență. Are loc apariția noilor grupări integraționiste, diversificarea formelor organizaționale, evoluția de la modelele simpliste spre altele mai complexe. Drept rezultat, procesele integraționiste au cuprins practic toate regiunile și statele, contribuind astfel la formarea noilor „matrice” internaționale.

Avântul istoric l-a făcut Uniunea Europeană. Începutul formării este considerat 18 aprilie 1951, când șase state europene (Franța, R.F. Germania, Italia, Belgia, Țările de Jos, Luxemburgul) au semnat Tratatul de la Paris. Scopul principal al acestui organism internațional consta în crearea unui spațiu comun care să unească toate statele printr-o uniune vamală și să asigure libera circulație a mărfurilor în statele membre, prin anularea impozitelor și a altor obstacole în calea comerțului, libera circulație a capitalurilor, serviciilor și persoanelor, crearea unei politici unice monetare și acordarea ajutorului statelor în curs de dezvoltare.

Devine tot mai evident faptul că tendințele integraționiste nu se limitează doar la Europa Occidentală, dar se dezvoltă activ și pe alte continente. De la 1 ianuarie 1994 a intrat în vigoare Acordul de Liber Schimb Nord-American, sau NAFTA (Nord American Free Trade Agreement), care regroupează Statele Unite, Canada și Mexic. America este primul continent unde se manifestă regionalismul și unde sunt concepute formele de organizare regională și subregională, cum ar fi: Piața Comună a Americii Centrale (MCCA), Comunitatea Caraibelor (CARICON), Sistemul economic Latinoamerican (SELA), Grupul Andin. Se amplifică procesele integraționiste și în America Latină. Din 1991 MERCOSUR (Piața comună a Conului de Sud), intrat în vigoare la 1 ianuarie 1995, asociază Brazilia, Argentina, Paraguai și Uruguay.

Un deosebit interes pentru procesele integraționiste se observă și pe continentul african. În 1989 a fost creată Uniunea Magreb-ului Arab (UMA), cu participarea Algerului, Libiei, Marocului, Mauritaniei și Tunisiei. În scopul obținerii independenței țărilor africane și al desființării apartheidului a fost creată Organizația Unității Africane (OUA). Din 19 octombrie pe continent activează Comunitatea Economică a Statelor Africane Centrale (CESAC) care are ambiția de a forma între statele participante un spațiu analog celui al Comunității Europene.

Mai mult de un sfert de secol cu succes activează statele Asiei Sud-Vestice (ASEAN), în cadrul căreia intră șapte state dezvoltate din regiune – Singapore, Indonezia, Malaysia, Thailanda, Filipine, Sultanatul Brunei, Vietnamul.

De la 25 mai 1981 în Orientul Apropiat activ funcționează Consiliul de Cooperare din Golf (CCG) al statelor arabe din Golful Persic (Bahrain, Emiratele Arabe Unite, Kuwait, Qatar, Oman). Deja de la 14 august 1960, în această regiune există Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEP), având ca membri Venezuela, Iran, Indonezia, Nigeria, Ecuador și Gabon. OPEP asociază statele arabe mari, exportatoare de petrol: Arabia Saudită, Irak, Kuwait, Qatar, Libia, Emiratele Arabe Unite și Algeria [1].

Unii cercetători (de exemplu, Batler A.) consideră că mapamondul poate fi împărțit în trei poli mari integraționiști. Diversitatea paradigmatelor integrării permite practic tuturor statelor, indiferent de locul lor pe arena politică, potențial și nivelul de dezvoltare, să-și găsească locul în cadrul acestor procese. Din prima categorie fac parte statele dezvoltate – „miliardele de aur” care constau din trei spații economice, cu un nivel diferit de

intensitate integraționistă: America de Nord, Europa Occidentală și Japonia. Este considerat cel mai puternic pol integraționist în relațiile economice, politice și militare și domină asupra celorlalte. Din cel de-al doilea pol integraționist fac parte statele dezvoltate mediu – statele CSI, ale Europei Estice, Țările Baltice, China, India. Specificul acestuia constă în politica reformelor, refuzul modelelor anterioare și în intenția de a trece la noi modele, apropiate de cele occidentale. Spre deosebire de procesele integraționiste care au loc în interiorul primului pol, acestea sunt mai slabe. Pe de altă parte, se observă tendința spre colaborare, iar, pe de altă parte, se observă tendința spre păstrarea suveranității și independenței. Este caracterizat prin lipsa unei politici unice de integrare.

Statele în curs de dezvoltare: statele Africii, Americii Latine, ale Orientului Îndepărtat, din Asia Mică (excepție Coreea de Sud, Thailanda) și din Asia de Sud (excepție India) formează cel de-al treilea pol, caracterizat prin lipsa unui nucleu integraționist, dacă e să facem excepție de la statele latinoamericane [2].

Examinând toate aceste organisme internaționale, am putea constata că complexitatea și varietatea proceselor integraționiste, diversitatea și caracterul contradictoriu al fenomenelor pe care le cuprinde, interacțiunea cu alte aspecte al raporturilor sociale fac ca sfera termenului „proces integraționist” să fie diferită de la un autor la altul. Astfel, în literatura de specialitate privind procesele integraționiste s-au cristalizat câteva curente. Printre cele mai cunoscute teorii integraționiste putem distinge: funcționalismul, federalismul, neofuncționalismul, tranzacționalismul, integumentarismul și instituționalismul [3].

Teoria funcționalistă, care a apărut în perioada celui de-al doilea război mondial și a fost stimulată de evenimentele care au avut loc în anii '30, își constituie un program de acțiuni în scopul înlăturării conflictelor internaționale. Scopul de bază al funcționalismului timpuriu a fost de a găsi o cale eficientă de organizare a sistemului internațional care ar garanta pacea și bunăstarea. În opinia reprezentanților acestui curent, așa-numitul grup Princeton, continuitatea politică reprezintă totalitatea funcțiilor exercitate de membri. Aceste funcții, consideră ei, sunt grupuri sociale care dispun de un anumit grad de comunicare politică, de un anumit aparat pentru aplicarea hotărârilor și obiceiurilor unui popor de a se supune integrării. Autorii subliniază că prin „sentimentul comunității” problemele sociale trebuie și pot fi rezolvate prin procese „de schimbare pașnică” [4].

În opinia savantului britanic, de origine română, D.Mitrany, este cu mult mai posibil să se progreseze prin muncă comună și că toate activitățile funcționale care acoperă diviziunile politice cu o plasă întinsă de acțiuni și agenți internaționali sunt mijloace prin care interesele și viața tuturor se integrează treptat [5]. Mitrany consideră că asigurarea unei păci durabile nu poate fi realizată prin unificarea regională, deoarece aceasta va duce la înlocuirea tensiunii internaționale cu tensiuni interregionale sau printr-un guvern mondial, deoarece acesta ar putea deveni o amenințare la adresa libertăților fundamentale ale omului. În schimb, el pleda în favoarea creării unor organisme internaționale separate, care să aibă prerogative în anumite sectoare funcționale, cum ar fi apărarea, transporturile și comunicațiile. Aceste organisme, în opinia lui Mitrany, fiind dotate cu puteri executive autonome, ar îndeplini unele funcții similare cu cele ale guvernelor naționale, însă la un alt nivel. Aceasta, după părerea sa, ar încuraja cooperarea internațională mai mult și mai eficient decât unele acțiuni de mare amploare. Dimensiunile și structura acestor organisme internaționale, susține Mitrany, nu trebuie prestabilite, ci, mai curând, lăsate ca ele să se modeleze. Din moment ce aceste organizații vor fi create, ele vor fi obligate să conlucreze. Companiile de transport (în domeniul căilor ferate, transportului auto și cel aerian) vor avea nevoie de coordonare funcțională (pentru a soluționa, de exemplu, problemele legate de traficul de pasageri și de cheltuielile de transport). Agențiile funcționale vor trebui, în final, să coopereze strâns, fapt ce va conduce la o planificare internațională. Statele, la rândul lor, vor putea să se decică de unele funcții, în schimb să le mențină pe altele sau să încerce propriile lor experimente politice și sociale [6].

Astfel, în cadrul teoriei funcționaliste, procese de integrare regională sunt considerate procesele de colaborare economică. Cooperarea economică în sectoare bine determinate finisează prin extinderea spațiului cooperării spre noi domenii și, în acest sens, mecanismul cooperării economice ar constitui condiția care ar duce la evitarea unui conflict între statele cooperante. În opinia funcționaliștilor, funcția fiecărei cooperări internaționale este ambiguă. Pe de o parte, ea se limitează la atingerea obiectivelor într-un anumit sector al cooperării, iar, pe de altă parte, cooperarea are o funcție ce se depășește pe sine și se caracterizează prin apariția unor rezultate secundare pentru procesul de cooperare, dar care sunt importante pentru procesul de integrare, cum ar fi apariția sentimentului de încredere, a identității și a conștiinței comune. Deci, viziunea funcționalismului se rezumă la următoarele: diviziunea politică este o sursă de conflict dintre state. Această diviziune poate fi depășită treptat prin găsirea domeniilor de interes și activitate comună, în care și prin care interesele

tuturor națiunilor sunt integrate treptat și administrate de elite specializate. Anume prosperitatea prin integrarea economică este garantul unui sistem internațional stabil și pașnic. De asemenea, conform teoriei funcționaliste, unificarea economică duce până la urmă la unificarea politică [7].

Reprezentanții celui de-al doilea curent, al „federaliștilor”, încearcă să confere anumite soluții, rezolvări multiplelor probleme care vizează relațiile între state și națiuni, între mai multe organizații internaționale, între națiuni, pe de o parte, și organizațiile internaționale, pe de alta, sau, pur și simplu, în interiorul organizației internaționale. Există autori care susțin că într-o confederație sau într-o organizație internațională guvernele regionale sau statele singure nu operează direct asupra omenișii, iar guvernele federale sau instituția organizației internaționale operează doar asupra guvernului regional sau asupra guvernelor statale. În cazul formării unei federații, adepții acestei teorii consideră că statele membre transferă guvernului federal următoarele împuterniciri:

a) controlul apărării – necesitatea de a se apăra a cauzat unirea regiunilor sau statelor într-o federație (dreptul de a declara război sau dreptul de a încheia pace);

b) controlul aproape exclusiv al relațiilor externe (dreptul de a încheia tratate, dreptul de a trimite și a primi ambasadori);

c) competențe în afacerile economice (dreptul de a reglementa comerțul și relațiile cu statele străine);

- dreptul de a organiza sistemul monetar și de a emite moneda unică,

- controlul asupra venitului provenit din taxele vamale și impozitele directe, atât sub forma impozitelor pe salarii, cât și a veniturilor din dobânzi,

- dreptul de a obține venituri din proprietate, întreprinderi comerciale și firme;

d) dreptul de a organiza unele servicii sociale, cum sunt: politica, educația, sănătatea, asistența în caz de bătrânețe, invaliditate, șomaj, accidente.

Ca metodă de realizare a unei uniuni politice, teoria federalistă se axează, în primul rând, pe elaborarea unor texte constituționale. Această teorie abordează, în special, probleme politico-constituționale. În opinia lui G.Mackay, doar în cazul existenței unei autorități politice înzestrate cu puteri corespunzătoare se poate ajunge la un progres social și economic în Europa. Adepții gândirii federaliste au arătat că integrarea „spontană” prin intermediul măsurilor luate în domeniul economic nu poate pătrunde efectiv politicul, încât să diminueze suveranitatea statelor membre. Integrarea, consideră federaliștii, presupune și intervenția factorului politic, chiar dacă acesta are un rol mai mare sau mai restrâns [8].

În rezultatul cercetărilor efectuate asupra Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO) apar tezele neofuncționalistilor vis-à-vis de integrare. Neofuncționalismul poate fi considerat ca o trecere treptată de la funcționalism la federalism, al cărei punct de pornire a fost realizarea pieței comune. Avându-i ca principali reprezentanți pe B.Haas și L.Lindberg, școala neofuncționalistă susține că sunt necesare anumite premise pentru ca integrarea să înainteze. Este necesar ca opinia publică să fie în favoarea cooperării, ca elitele să dorească să promoveze integrarea din interese pragmatice și nu din rațiuni altruiste și ca noile structuri supra-naționale să fie dotate cu putere reală. Odată cu crearea acestor premise are loc o extindere a integrării, cauzată de așa-numitul efect „spillover”, adică are loc un proces de „revărsare”, de „expansiune” a integrării în alte domenii de activitate. Activitatea comună într-un sector creează noi necesități, dezechilibre și probleme care exercită presiuni asupra actorilor politici pentru ca aceasta să-și extindă activitatea comună și asupra altui sector. De exemplu, libera circulație a persoanelor funcționează doar dacă există o cooperare în domeniul afacerilor interne și justiției, libera circulație a pensiilor, condiții comparabile de muncă, recunoașterea mutuală a diplomelor [9]. Potrivit acestei teorii, înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului a realizat o integrare a industriilor de cărbune și oțel ale celor șase state membre, supravegheată de o instituție centrală, „Înalta Autoritate”, cu puteri supra-naționale.

Cele mai înalte critici la adresa neofuncționalistilor, în special la teoria cu privire la „spillover”, se referă la faptul că aceasta era prea liniară și că necesita a fi extinsă sau modificată pentru a fi adoptată la diferite presiuni ale integrării și că, de asemenea, necesita a fi văzută în corelație cu alte influențe. La doar 10 ani după publicarea originală a lucrării „The Uniting of Europe”, E.Haas argumentează într-o nouă ediție a acesteia că teoria funcționalistă acordase prea puțină atenție (1) schimbărilor de atitudine ce au apărut ca urmare a creării unui organism precum CECO, (2) impactului naționalismului asupra integrării, (3) influenței evenimentelor externe, inclusiv schimbărilor economice și amenințărilor militare din exterior și (4) schimbărilor sociale și politice ce au avut loc separat de procesul de integrare [10].

Ceva mai diferit de teoriile expuse anterior este curentul tranzacționalismului. Caracteristic pentru această școală este faptul că ea nu-și localizează atenția asupra integrării politice instituționale, socioculturale și identității politice. Tranzacționalismul este teoria bazată pe abordarea behavioristă și folosește metoda cooperării masive a datelor în baza cărora se formulează anumite concepte cu privire la integrare. Prin analiza anumitor tranzacții ce țin de diferite domenii economice și culturale, cum ar fi cele ale comerțului, turismului, comunicațiilor, tranzacționaliștii încearcă să contureze anumite modele de integrare, iar prin aceasta caută răspuns la întrebarea privind condițiile în care apare percepția unei comunități și identități politice comune. Interesul de bază al tranzacționaliștilor nu este de a studia structurile și instituțiile politice. Ulterior, Karl Deutsch menționează că formarea comunității politice este primordială, iar integrarea instituțională are un rol secundar. Așadar, accentul de bază școala tranzacționalistă pune pe procesele interne în cadrul interacțiunii economice și socioculturale dintre membrii comunității europene. Crearea comunității politice depinde și este determinată de această interacțiune [11].

Un alt curent, care s-a conturat în teoriile cu privire la procesele integraționiste, este interguvernamentalismul. Școala interguvernamentalistă continuă tradiția realiștilor în studierea relațiilor internaționale și oferă statului rolul de bază pe arena informațională. Interpretarea prin care statele domină procesele integraționiste corespunde realităților politice din anii '70-80 ai secolului trecut. Viziunea de bază a ideilor principale constă în faptul că statele, interesele statelor, precum și interacțiunea dintre ele și rezultatele acestei interacțiuni influențează caracterul relațiilor internaționale, contribuie la procesele integraționiste și la instituționalizarea eventuală a acestor procese [12]. În timp ce ideile de bază ale funcționaliștilor, neofuncționaliștilor și tranzacționaliștilor nu se axează pe activitatea actorilor guvernamentali, interguvernamentalismul interpretează procesele integraționiste ca fiind decise de interconexiunile dintre acestea.

Instituționalismul, prin viziunile sale, a devenit o formă contemporană a îmbinării ideilor funcționaliste și neofuncționaliste. Reprezentanții acestui curent își bazează abordările lor vis-à-vis de integrare pe o serie de argumente:

- creșterea interdependenței dintre state generează necesitatea cooperării internaționale, precum și necesitatea creării instituțiilor și regimurilor internaționale (regionale);
- rolul instituțiilor este important prin beneficiul pe care îl aduc și prin faptul că influențează în mod direct sau indirect asupra politicii statelor și asupra faptului cum acestea își definesc interesele. Instituțiile influențează una asupra alteia prin asigurarea cu informație, promovarea transparenței, reducerea costurilor tranzacționale și folosirea eficientă a strategiilor. Astfel, instituționalismul neoliberal este preocupat de găsirea soluțiilor și căilor prin care statul rațional și egoist ar coopera la nivel regional [13].

Unii autori înțeleg integrarea în mod economic, drept formare a unei structuri, a unui organism economic, care cuprinde un grup de state separate de economia mondială, considerată a fi o entitate. Astfel, pentru J.Tinbergen integrarea este crearea unei structuri optime a economiei internaționale pe calea înlăturării barierelor artificiale dintre schimburile comerciale. De asemenea, această idee este susținută și de M.Allais, M.Halperin, D.Villaery, R.Courtin, precum și de T.Scitovsky și B.Blassa [14]. Teoreticianul polonez Z.Kamencki înțelege acest fenomen drept creare a unei structuri economice care cuprinde un grup de state cu un nivel economic înalt de legături interne, obținute în rezultatul integrării [15]. Alți autori, cum ar fi, de exemplu, Karl W. Deutsch, caracterizează integrarea drept obținerea, în cadrul unui anumit teritoriu, a unui „sens de comunitate” și a unor instituții suficient de puternice, precum și a unor practici răspândite, care să asigure pentru un timp îndelungat speranța sigură a unor „schimbări pașnice” între statele respective. Pentru E.Haas, integrarea este procesul în cadrul căruia actorii politici din diferite structuri naționale sunt convinși să-și modifice legitatea, speranțele și activitățile politice spre un nou centru, ale cărui instituții posedă ori pretind jurisdicție asupra statelor naționale preexistente [16].

Examinând procesul de integrare, putem afirma că integrarea economică trebuie să fie urmată de integrarea politică, pe care o presupune și o prefigurează totodată. Integrarea economică este urmată de cea politică, iar realizarea integrării politice poate constitui un factor dinamic, propulsator pentru integrarea economică. Integrarea economică postulează integrarea politică, îi creează fundamentele, eliminând obstacolele și făcând să apară interesele comune în realizarea celor două forme de integrare. Integrarea politică devine obiectul final al integrării economice, deoarece este totală, presupunând toate palierele vieții sociale. În literatura de specialitate integrarea politică mai este numită și „integrare globală”.

Unii gânditori și-au construit modelele teoretice asupra integrării politice fiind influențați direct de perioada războiului rece. Încă în 1962, americanul George Liska deducea că echilibrul bipolar (SUA–URSS) va conduce la o tendință opusă integrării economice, la multiplicarea actelor de independență economică și politică, ceea ce de fapt a confirmat evoluția istorică. Alții au considerat că integrarea depinde de factorii geopolitici și de mediul înconjurător. Karl W.Deutsch, adeptul „comunității morale sau sociale”, a subliniat că relaxarea tensiunilor între Estul și Vestul Europei în deceniile șapte-opt a condus la încetinirea integrărilor europene și chiar oprindu-le complet. Considerăm că expertul german nu are dreptate, deoarece în această perioadă cele șase state, membre ale Comunității Europene, au devenit „nouă”, apoi destul de rapid „cele 12” ajungând astăzi la cifra de 27. Leon N.Lindberg îi reproșează lui Deutsch că nu a elaborat o teorie a „comunității politice” către care tinde „comunitatea morală sau socială”.

Studiind fenomenul integrării, S.Brucan consideră că la baza acesteia se află anumite elemente: 1) bazele natural-materiale care includ geografia, populația și producția; 2) factorii sociali (clasele și națiunile). Astfel, în opinia savantului, resursele naturale, așezarea pe glob și distanța joacă un rol important în inițierea unei uniuni mai largi. Factorii geografici și ecologici vor determina ca procesul de integrare să înceapă pe o bază regională. Vecinătatea teritoriilor, precum și o morfologie care permite transportul și comunicații ușoare sunt favorabile unificării. Creșterea populației are însemnătate pentru integrare numai datorită importanței relative pe care o are în calitate de componentă a puterii naționale. Cu alte cuvinte, națiunile mici se tem de cele cu o populație numeroasă ca să nu fie înghițite de acestea din urmă. Un factor important este și modul de producție. S.Brucan consideră că omogenitatea economică este un factor de favorizare a unificării națiunilor. Țările care se deosebesc ca structură economică pot găsi un avantaj în integrarea unor economii complementare, cu condiția ca nivelul lor de dezvoltare să nu fie prea diferit.

Cel de-al doilea element care se află la baza integrării este factorul social. Se pornește de la ideea că pentru ca o națiune să se integreze cu succes într-o unitate mai largă premisa fundamentală este ca ea însăși să fie integrată. Cu alte cuvinte, o societate care nu este integrată la nivel național nu poate constitui o componentă stabilă a unui organism supranațional. Unii autori susțin că țările subdezvoltate nu au destulă pregătire pentru a forma uniuni, că noile state independente trebuie mai întâi să se consolideze ca națiuni. Aceasta, credem, este valabil și pentru Republica Moldova. Un factor care favorizează formarea unei uniuni mai largi o reprezintă omogenitatea structurii de clasă (prin structură de clasă înțelegem nu atât clasele care alcătuiesc națiunile în cauză, cât relațiile dintre ele, în special clasa aflată la putere). În acest caz, omogenitatea este indispensabilă atât pentru inițierea, cât și pentru desfășurarea procesului de integrare și de unificare supranațională. În ceea ce privește națiunile, rolul lor în integrarea supranațională este de maximă importanță. Anume națiunea este categoria cea mai direct implicată atât în inițierea, cât și în desfășurarea procesului de unificare [17].

Până la dezmembrarea „sistemului mondial socialist” a fost teoretizată și pusă în aplicare „integrarea socialistă”, concepută ca proces de adâncire și perfecționare în continuare a colaborării și dezvoltării integrării economice socialiste. Acest proces a fost proiectat în conformitate cu următoarele principii: respectarea suveranității de stat, a independenței și neamestecului în treburile interne, egalitatea deplină în drepturi a tuturor statelor, avantajul reciproc – principii care în practică au fost greu de expus. Paul Chamly subliniază că integrarea este un proces care conduce la formarea unei entități politice și economice și care comportă două aspecte: unul referitor la elaborarea și consolidarea normelor sistemului integrat și altul, extensiv, care se referă la definirea și lărgirea spațiului politic și economic guvernat de aceste norme.

Există gânditori care consideră că integrarea economică este precedată normal de cea politică. La rândul său, A.Zucher susține că integrarea este o revoluție deplină în sens politic, care deschide noi posibilități de progres social și economic, iar Ugo la Malfa este de părere că atunci când vorbim de integrare europeană este dificil a separa considerațiile economice de cele politice. O distincție între cele două categorii, notează el, se poate face doar cu riscul de a cădea în abstract. Factorii atât economici, cât și cei politici sunt intercalați între ei și orice distincție dintre aceștia practic este imposibilă.

Pe de altă parte, o serie de doctrine și teorii politice promovează idei cu rolul ideologic în integrarea economico-politică. Pan-europenismul este o concepție care a lansat crearea unei Europe unite. Regionalismul susține realizarea unei legături specifice, particulare între diverse state aparținând unor zone geografice sau unor continente, funcționalismul atrage atenția asupra problemelor interdependente, dintre care unele depășesc granițele naționale. Esența federalismului este dată de principiul interdependenței între guvernul central (federal) și guvernele locale, în timp ce globalismul sau mondialismul se preocupă de extinderea problemelor la scară planetară și de penetrarea acestora pe întreg cuprinsul globului; de aici am putea deduce conceptul de „integrare”.

Dintre specialiștii români, care au studiat integrarea, P.Suian o concepe ca pe un proces global care include atât integrarea economică, cât și cea politică, pentru că politicul și economicul, prin însăși natura lor, sunt inseparabile [18]. Noțiunea de integrare europeană este recent apărută în vocabularul politicianilor din Republica Moldova. Pe scena politică moldovenească această noțiune este încă departe de a avea ponderea caracteristică discursului politic european. Cu toate acestea, ea (noțiunea) a căpătat deja importanța unei probleme politice majore, care servește drept linie de demarcație a opțiunilor politice [19].

Etimologic, noțiunea de „integrare” provine din latinescul „*integro, integrare*”, respectiv „*integratio*”, ceea ce semnifică a pune la un loc, a reuni mai multe părți într-un tot, sau în vederea constituirii unui întreg, a restabili, a întregi [20]. Preluat inițial din matematică, termenul de „integrare” a căpătat o largă utilizare în diferite domenii socioumane, inclusiv în științele economice și în politologie, cuprinzând o vastă gamă de procese și fenomene.

După Gran Larousse, integrarea este: 1) acțiunea părților, a grupurilor de a se integra sau, 2) fuziunea teritoriilor sau a unei minorități într-un ansamblu național [21]; iar Encyclopedia Universal Sopena subliniază că integrarea evocă încorporarea unui element străin într-un tot [22]. Aceeași idee este întâlnită și în Webster's Encyclopedie Unabridged Dictionary of the English Language, prin care integrarea presupune actul de a combina mai multe părți într-un întreg [23]. În limba română verbul „a integra” are aceeași semnificație ca și în limba franceză „*integrer*”, în spaniolă „*integrar*” sau în engleză „*to integrate*”, adică: a se include, a se îngloba, a se încorpora, a se armoniza într-un tot [24].

Integrarea, însă, mai presupune politică, instituții și securitate. Pe lângă formarea uniunii economice și monetare, țările lumii încearcă să dezvolte o politică externă de securitate comună, o politică a justiției și a drepturilor omului de avengură europeană, precum și să formeze o identitate europeană de securitate și apărare [25], de realizare a intereselor naționale ale statelor în cadrul unui organism.

Astfel, prin integrare politică unii cercetători subînțeleg starea de coeziune care există într-o comunitate politică, procesul prin care două sau mai multe unități politice își amplifică contactele de cooperare. În plus, integrarea presupune un nivel înalt sau de creștere a tranzacțiilor dintre unități, precum și o amplificare a percepției unor interese și valori comune [26].

Privită dintr-o perspectivă geografică, integrarea se manifestă la scară:

1) *internațională* (spre exemplu, încercarea de integrare a Transnistriei sau, într-un caz abstract, constituirea unor macroregiuni economice pe baza câtorva unități administrativ-teritoriale de nivelul doi);

2) *regională* (procesul de integrare europeană). Aceasta poate fi la scară continentală (NAFTA, în cazul SUA, Canadei și Mexicului) sau subcontinentală (UE, MERCOSUR în America Latină);

3) *globală* (tendență care deocamdată se manifestă abia într-o fază incipientă, dar care va deveni tot mai pregnantă odată cu consolidarea principalelor blocuri comercial-economice internaționale). Integrarea globală mai este numită și multilaterală, în special cu referință la Organizația Mondială a Comerțului (OMC). Cu toate acestea, OMC nu poate fi deocamdată considerată un pilon suficient pentru un proces integraționist global de profunzimea și amploarea celui european.

Integrarea internațională, regională și cea globală pot fi atât complementare, cât și antagoniste. Astfel, SUA, care tradițional este considerată adepta unei abordări multilaterale a comerțului internațional, a reproșat frecvent Uniunii Europene caracterul exagerat discriminatoriu al „fortăreței europene”. Abordarea regională exclusivistă promovată și experimentată periodic de UE a generat chiar conflicte comerciale cu SUA. În ceea ce privește ipoteza complementarității integrării regionale și globale, acest lucru se va confirma numai dacă în viitor va deveni clar că UE, alături de NAFTA, MERCOSUR, APEC, nu sunt altceva decât niște blocuri regionale ale unei economii integrate [27]. În funcție de profunzimea integrării regionale, economiștii propun să se distingă următoarele tipuri de ansambluri integraționiste:

Zona de liber schimb (Free trade area) – este acea formă de integrare economică prin care două sau mai multe state vecine se angajează să înlăture barierele vamale și comerciale dintre ele, dar fiecare țară își menține barierele naționale în comerțul cu țările terțe;

Uniunea vamală (Custom Union) – este forma de integrare prin care țările membre suprimă toate barierele vamale și comerciale între ele, adoptând în același timp un Tarif vamal Exterior Comun (TEC) față de țările terțe. Uniunea vamală mai poate fi definită și ca o zonă de liber schimb care a convenit la un TEC față de țările terțe. Or, prin Uniunea Vamală se subînțelege un teritoriu vamal unic al țărilor membre și o politică comercială comună față de terți;

Piața comună (Common Market) – este acea formă de integrare în care, în mod suplimentar față de existența unei uniuni vamale, se înlătură toate barierele în fața fluxului de factori de producție (circulația liberă a forței de muncă și a capitalurilor) între țările membre;

Uniunea economică – este înțelegerea între mai multe țări, prin care se stabilesc tarifele comune față de terți și politicile comerciale menite să reducă restricțiile din calea exporturilor–importurilor dintre țările membre [28].

Ținând cont de toate aceste aspecte, am putea menționa că integrarea presupune totalitatea proceselor cu caracter economic și politic, în baza cărora are lor unirea într-un spațiu comun a două sau a mai multor state, bazată pe coincidența principiilor, scopurilor și intereselor naționale.

Referințe:

1. Defarges Ph. Organizațiile internaționale contemporane. - Iași: Institutul European, 1998, p.57-78; Schiff M., Winters L.A. Integration regional y desarollo. Banco Mundial. - Bogota: Alfaomega, 2004, p.28-30; Schulz M., Soderbaum F., Ojendal J. Regionalization in a Globalizing World a comparative perspective on forms, actors and processes. - London and New York: ZED BOOKS, 2001, p.125-130, 156-164; Мясникович М. Экономическая политика государства в современных условиях // Мирвая Экономика и Международные Отношения. - 1999. - №1. - С.19-50.
2. Баттлер А. Контурь мира в первой половине XXI века и чуть далее // Мирвая Экономика и Международные Отношения. - 2002. - №1. - С.75-76.
3. Kellstrup Morten. European Integartion and Political Theory, 1972, p.31-44 (of-13-58), in (<http://www.d.f.lth.se/cml/classic-integration.txt>) in Kellstrup, Morten red). - European Integration and Denmark's Participation – Copenhagen Political Studies Press.
4. Brucan S. Dialectica politicii mondiale. - București: Nemira, 1997, p.182.
5. Savu D. Integrarea europeană – dimensiuni și perspective. - București: Oscar Print, 1996, p.15; Wolter Mattli. The Logic of Regional Integration. Europe and Beyond. - New-York: Cambridge University Press, 1999, p.21-22.
6. Stăvilă I., Ungureanu O. Uniunea Europeană ca model de integrare regională // Administrarea publică. - 2001. - Nr.4; Rosamond B. Theories of European Integration. - New-York: Palgrave Macmillan, 2000, p.59-64.
7. Wolter Mattli. Op. cit., p.21-23.
8. Savu D. Op. cit, p.16-17.
9. Stăvilă I., Ungureanu O. Op. cit.; Stepen G. Policy in the European Union. - New-York: Oxford University Press, 1996, p.36-39.
10. Stăvilă I., Ungureanu O. Op. cit., p.142.
11. Kellstrup Morten. Op. cit.
12. Rosamond B. Op. cit., p.75-81.
13. Kellstrup Morten. Op. cit.
14. Dobrescu M. Integrarea economică. - București: Editura Academiei Române. 1996, p.11-12; Maximova M. Op. cit., p.134-135.
15. Шишков Ю. Интеграция и дезинтеграция: корректировка концепции // Мирвая Экономика и Международные Отношения. - 1993. - №10. - С.56.
16. Dobrescu M. Op. cit., p.12.
17. Brucan S. Op. cit., p.192-197.
18. Dobrescu M. Op. cit., p.27-31.
19. Klippi I. Evoluția cadrului politic al problemei integrării europene /Moldova și integrarea europeană. Institutul de Politici Publice. - Chișinău: Prut Internațional, 2001, p.33.
20. Guțu G. Dicționar latin-român. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.639.
21. Gran Larousse en V volumes. T.III. - Paris: LAROUSSE, 1994, p.1639.
22. Encyclopedia Universal Sopena. Dictionario ilustrado de la lengua es panola. T.5. -Barcelona: RAMON SOPENA, S.A., 1995, p.4555.
23. Webster's Encyclopedie Unabridged Dictionary of the English Language. - New-York: New Revises Edition „GRME RCY BOOKS”, 1989, p.738.
24. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Ediția II. - București: Univers enciclopedic, 1996, p.497.
25. Stratulat D., Burian A. Unele aspecte privind procesele de integrare europeană // Legea și Viața. - 2005. - Nr.9. - P.37.
26. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. - București: Editura Academiei Române, 1993, p.132.
27. Prohnițchi E., Prohnițchi V. Analiza perspectivelor de integrare a Moldovei în Uniunea Europeană. – Chișinău, 2003, p.5. [http://www.ipp.md/publications/studiul%20 final ~Prohnițchi.doc](http://www.ipp.md/publications/studiul%20final~Prohnițchi.doc)
28. Gudim A. Republica Moldova și Uniunea Europeană ca parteneri. Proiectul „Implementarea Acordului de Parteneriat și Cooperare RM – UE”, Centrul de Investigații Strategice și Reforme. - Chișinău, 2002, p.6-7; Dobrotă N. Dicționar de economie. - București: Editura Economică, 1999, p.498, 481; Ignat I. Uniunea Economică și Monetară Europeană. - Iași: SIMPOSION, 1994, p.19-20, 23.

Prezentat la 11.03.2008